

оцениванию налогового груза, анализа распределения налоговой нагрузки и выделения основных направлений реформирования отечественного налогового механизма.

Ключевые слова: нейтральность налогов, справедливость налогообложения, эффективность налогообложения, налоговое равновесие, оптимум налогообложения.

Sabadosh L.Yu. Scientifically-theoretical approaches to interpretation of optimum taxation notion

Theoretical approaches to interpretation of optimum and justice of taxation are analyzed, the theories of optimum taxation are systematized and on their basis the criteria of forming of tax mechanism of market type are definite. It is set that systematization of theories of optimum taxation enables to ground the process of choice of that or other tax policy and show out basic principles of construction of the tax system of market type. For this research it costs to concentrate in direction systematizations of going near the evaluation of tax load, analysis of partition of tax load and selection of basic directions of reformation of domestic tax mechanism.

Keywords: neutrality of taxes, justice of taxation, efficiency of taxation, tax equilibrium, optimum of taxation.

УДК 332.146:339.92

Здобувач І.Р. Тимечко – Інститут регіональних досліджень НАН України

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРИКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто поведінку суб'єктів прикордонної торгівлі, враховуючи мотиваційну спрямованість, мотиваційні диспозиції, що складають мотиви дій, актуалізуючись у певних ситуаціях. Встановлено, що у прикордонній торгівлі задіяний широкий спектр населення, учасників якої можна розділити на декілька груп за мотивацією здійснення торгівлі: задоволення власних потреб у товарах чи послугах, які якісніші чи дешевші на суміжних прикордонних територіях; задоволення потреб у товарах чи послугах, яких немає на місцевому ринку; здійснення особами торгівлі з метою заробітку тощо.

Ключові слова: прикордонна торгівля, мотивація здійснення прикордонної торгівлі.

Споживча закупівля товарів, що здійснюється в тій чи іншій країні з боку населення, що проживає на прикордонній території сусідньої країни, це давно існуюче явище, яке розвивається в умовах трансформації економіки та регіональної асиметричності в транскордонному просторі. За межами України його ідентифікують як прикордонну торгівлю. Цей формат відносин між країнами, а саме в транскордонному просторі, потребує чіткої парадигмальної визначеності, яку наразі не розробила вітчизняна наукова еліта, оскільки залишається маловивченим економічним явищем.

Для того, щоб показати місце прикордонної торгівлі в життєдіяльності мешканців прикордоння та визначити вплив прикордонної пропозиції на транскордонний товарообіг, потрібно дослідити інтерес жителів прикордонної території до закупівлі товарів за кордоном, тобто на суміжній прикордонній території.

Мотивація пояснює вибір між різними можливими діями, між різними варіантами сприйняття і можливим змістом мислення, крім цього, нею можна пояснити інтенсивність і завзятість у здійсненні вибраної дії і досягненні результатів. Дії людей впливають з їхніх потреб, пристрастей, характерів та

здібностей, спонукальними мотивами у цій драмі є лише ці потреби, пристрасті, інтереси і лише вони відіграють головну роль. Тобто потреби слугують мотивом до дій, а в цьому випадку до участі у прикордонній торгівлі. Так, потреба – це відчуття людиною нестачі чогось, що прийняло специфічну форму відповідно до культурного рівня та особистості індивідуума [1].

Враховуючи, що прикордонна торгівля постійне явище, можна стверджувати про задоволення власних потреб її суб'єктів. Оскільки люди прагнуть повторити дії, що асоціюються у них з задоволенням потреб і навпаки, уникають дії, що асоціюються з недостатнім задоволенням потреб [2]. Для цього, щоб підтвердити наше припущення, треба розглянути мотивацію прикордонної торгівлі, а саме її процес. Саме, мотивація є процесом спонукання себе та інших до зайнятості в прикордонній торгівлі, спрямованій на досягнення особистих цілей.

Таким чином, сформовані реальні потреби створюють процес мотивації, відносно якої особа зосереджує свої зусилля на задоволенні певних потреб, що, своєю чергою, впливає на формування певної споживацької поведінки. Однак з певних причин часто реальні потреби можуть бути нереалізованими, зокрема в період занепаду суспільства, його становлення і криз [3].

Перелік та класифікація усіх потреб людини – річ надзвичайно складна, оскільки вихідні (первинні) потреби трансформуються у безліч похідних. Щодо прикордонної торгівлі, то не можливо однозначно визначити групу потреб, які мотивують людей до її здійснення.

Хоча, первинний інтерес мешканців прикордоння до зовнішньої закупівлі товарів на суміжній прикордонній території є майже одностайний, тобто задоволення: специфічної потреби, оскільки товар або послуга не доступна на місцевому ринку або нижчої якості, ширший вибір (обсяг продукції та її різноманітність у межах однієї категорії виробів), оригінальна продукція; особистої "негайної" потреби, тобто купує на імпульсі, закупівля відповідно до специфічного бажання або вимоги.

Реальними, співвідносними з середовищем, формами виявлення потреб є очікування та домагання. Так, для однієї людини, яка звикла до скромних заробітків, незначний дохід чи економія коштів від здійснення прикордонної торгівлі буде дійовим стимулом, для іншої – незадоволення.

Те, що зумовлює зацікавленість у здійсненні прикордонної торгівлі, є стимулом. Всі нижче перераховані стимули є взаємопов'язані: трансформації економічної та політичної систем (загострення становища); асиметрія соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних територій впливає на рівновагу попиту та пропозиції однорідного товару на транскордонному ринку (відмінності у рівнях і співвідношенні цін на товари, величин заробітних плат тощо); соціально-економічні умови життєдіяльності особи та навколишнє соціальне середовище (сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих занять, інтересів); середовище міжнародних економічних відносин.

Найбільший вплив на трансформацію економічної та політичної систем України вчиняють такі перехідні процеси [4]: формування нового геополітичного та економічного простору після розпаду СРСР; демонтаж адміністративно-планової економіки та перехід до економіки ринкового типу з нестабільним державним регулюванням; відкриття національної економіки для

зовнішнього ринку; тривала економічна криза; зміна державного устрою, зокрема політичні та економічні відносини центру та регіонів.

Перехід до ринкової економіки в Україні супроводжувався глибокою соціально-економічною кризою, що торкнулася всіх сфер економіки і життєдіяльності населення. Звільнення працівників у державному секторі, переважно у галузях матеріального виробництва, не отримало адекватної компенсації в інших секторах економіки, що не сприяло забезпеченню доходів населення.

Значна частина мешканців самостійно компенсувала падіння реальних грошових доходів і можливостей працевлаштування через нові форми господарської діяльності, часто ніде не враховані і не відображені офіційною статистикою. Однією з форм адаптації населення до ринкових відносин стала прикордонна торгівля, що виникла практично без участі держави. Дана форма зайнятості, за всіма негативними аспектами, стала досить життєздатною і мала для прикордонних регіонів, передусім, позитивне соціальне значення, а саме: сприяла самозайнятості частини населення; створенню нових дрібно-гуртової та роздрібної торговельних мереж і робочих місць; розвитку малого підприємництва; забезпеченню мешканців споживчими товарами у широкому асортименті, часто дешевими і більш доступними; створенню конкурентного середовища та розбудові прикордонної інфраструктури.

Це означає, що головним спонукальним мотивом до участі у прикордонній торгівлі став невисокий рівень матеріальної забезпеченості громадян, пов'язаний зі станом держави, що розвивається. Переважна більшість міграційних переміщень мотивується отриманням доходу шляхом ввозу недорогих товарів споживання з сусідніх країн.

Важливим аспектом дослідження прикордонної торгівлі, а саме стимулювання її здійснення, має стати зіставлення показників, які визначають характер та рівень розвитку прикордонних регіонів суміжних країн. Особливе значення серед показників має валовий регіональний продукт (ВРП), який дає змогу порівняти рівні розвитку регіонів, динаміку посилення диспропорцій. Найбільш адекватно динаміку диспропорцій відображає коефіцієнт асиметрії, який має аналітичне значення.

Звернемо увагу на те, що рівновага попиту та пропозиції однорідного товару на транскордонному ринку є стимулом до здійснення прикордонної торгівлі. Початковий крок аналізу механізму попиту та пропозиції в економічному просторі – це розгляд просторово розділених автономних регіональних ринків. Очевидно, що в кожному регіоні встановлюється своя ринкова рівновага попиту та пропозиції та свої ціни ринкової рівноваги. Якщо ми говоримо про прикордонну торгівлю, то регіональні ринки пов'язані один з одним і формують транскордонний ринок. Транскордонний ринок формується з суміжних прикордонних регіональних ринків двох і більше країн в умовах економічної інтеграції.

Розвитку соціально-економічних систем об'єктивно властива невизначеність. Можна припустити, що частину доходу, що не витрачається на поточне споживання, суб'єкти прикордонної торгівлі заощаджують. Так, згідно з ідеєю Фрідмана, споживання залежить передовсім від постійного доходу, а тимчасовий дохід люди здебільшого заощаджують.

Пізнання мотивів, якими керуються люди, погоджуючись частково відтермінувати поточні плани, для нашого дослідження становить значний теоретичний та практичний інтерес, оскільки серед цих людей є суб'єкти прикордонної торгівлі. Кейнс зазначав, що "є, взагалі кажучи, вісім основних стимулів або цілей суб'єктивного характеру; усі вони спонукають людей утримуватись від витрачання одержаного доходу" [5]. Ці мотиви такі [6]: створити резерв на випадок непередбачених обставин – застережний мотив; забезпечити майбутнє, оскільки співвідношення між доходами людини та її потребами змінюється упродовж життя – мотив життєвого циклу; забезпечити собі дохід у вигляді відсотка і скористатися зростанням цінності майна, оскільки більшому реальному споживанню у майбутньому віддають перевагу над меншим поточним споживанням – мотив міжчасового заміщення; отримати змогу поступово збільшувати свої видатки у майбутньому, що відповідає поширеному підсвідомому бажанню бачити в майбутньому поступове підвищення свого життєвого рівня – мотив поліпшення; насолоджуватися почуттям належності і свободою дій, навіть якщо немає чітких планів чи намірів щодо майбутнього – мотив належності; забезпечити можливості маневру для здійснення ризикових чи ділових операцій – мотив підприємництва; залишити спадок – мотив спадку; задовольнити почуття скнарості, тобто нічим необґрунтований, але стійкий спротив самому факту витрачання грошей – мотив жадібності.

Суб'єктів прикордонної торгівлі спонукає застережний мотив утриматись від витрачання отриманого доходу. Поява застережних заощаджень спричинена реакцією споживача на невизначеність щодо майбутнього доходу. Передовсім, їх величина залежить від ступеня невизначеності щодо майбутніх значень низки екзогенних змінних, зокрема доходів і демографічних чинників. Особи, які не впевнені у постійності своїх заробітків з перебігом часу, заощаджуватимуть вищу частку поточного доходу. Особи, стан здоров'я яких незадовільний, за відсутності надійного медичного страхування також будуть збільшувати заощадження. Особливо вагомим є вплив застережного мотиву на поведінку осіб з низькими доходами.

Можна припустити, що частина осіб, задіяних у прикордонній торгівлі, створивши мережу постачальників, а також накопичивши достатньо капіталу, створили малі та середні підприємства. Щоправда, існує думка, що це неможливо, позаяк [7]: особи не беруть участі в прикордонній торгівлі, щоб зробити це; тіньова економіка показує вплив менталітету; радянського типу бюрократія в СНД продовжує створювати проблеми для тих, хто намагається створити підприємство.

Практика, однак, засвідчує, що багато суб'єктів нелегальної прикордонної торгівлі, нагромадивши стартовий капітал і досвід, офіційно реєстрували свій бізнес [8]. Існує думка, що багато хто починав свою діяльність як суб'єкти нелегальної прикордонної торгівлі та накопичивши фінансовий капітал і досвід, вони офіційно реєстрували свій бізнес [6]. Так, учасники прикордонної торгівлі є значним потенціалом для розвитку підприємництва, оскільки вони отримують досвід підприємницької діяльності; більшість є освічени-

ми людьми, які вимушено залишили свою професійну кар'єру, високий рівень загальної освіти дає їм змогу швидше опанувати новими видами діяльності.

Отже, наявність прикордонної торгівлі зумовлює трансформацію внутрішніх та зовнішніх чинників, які визначають життєву сферу і поведінку людей. До зовнішніх належать: соціально-економічні умови (рівень економічного розвитку території, ціни на ринках товарів, послуг тощо), державно-правові обмеження. До внутрішніх чинників можна віднести "ментальну карту", яка існує у свідомості людини, систему цінностей і можливостей, яка характеризує як кожну особу, так і соціальні групи. Кожній людині притаманний власний менталітет, а частині суспільства – суспільний менталітет.

Суспільний економічний менталітет Л.Т. Шевчук окреслено "як вміння частини суспільства мислити економічно, тобто вміти адекватно оцінювати економіку (наприклад, економіку регіону) робити логічні висновки, умовиводи про її стан крізь призму існуючих правил, норм і законів господарювання", а також визначено рівень розвитку суспільного економічного менталітету через інтегрований індекс розвитку суспільного економічного менталітету [9]. На основі запропонованого варіанту [9] ми, враховуючи територіальну специфіку прикордонної торгівлі шляхом виділення транскордонної міграції, удосконалили інтегрований індекс розвитку суспільного економічного менталітету в умовах розвитку прикордонної торгівлі

$$I = \sqrt[3]{P + T - B},$$

де: I – інтегрований індекс розвитку суспільного економічного менталітету; P – кількість малих підприємств – потенційних суб'єктів прикордонної торгівлі на одну тисячу мешканців прикордонного регіону; T – транскордонна міграція на одну тисячу мешканців; B – кількість безробітних на одну тисячу мешканців прикордонного регіону. У прикордонному регіоні з вищим інтегрованим індексом розвитку суспільного економічного менталітету є більша кількість наявних та потенційних суб'єктів прикордонної торгівлі.

Висновки. У прикордонній торгівлі задіяний широкий спектр населення. Учасників прикордонної торгівлі можна розділити на декілька груп за мотивацією здійснення торгівлі: задоволення власних потреб у товарах чи послугах, які якісніші чи дешевші на суміжних прикордонних територіях; задоволення потреб у товарах чи послугах, яких немає на місцевому ринку; здійснення особами торгівлі з метою заробітку тощо.

Саме відмінності у рівнях і співвідношенні цін на товари споживчого і виробничого призначення на суміжних прикордонних територіях є рушійною силою для виникнення та розвитку прикордонної торгівлі. Економічний ефект цієї моделі пов'язаний з розширенням ринку збуту для одних і отриманням дешевших товарів і послуг для інших. І те, і інше лежить в основі отримуваних по обидва боки кордону доходів і здійснюваних заощаджень.

Література

1. Котлер Ф. Основы маркетинга : пер. с англ. – М. : Изд-во "Ростинтэр", 1996.
2. Ньюстром Дж.У. Организационное поведение : пер. с англ. / Дж.У. Ньюстром, К. Дэвис. – СПб. : Изд-во "Питер", 1999. – 326 с.
3. Кредісов А.І. Мотивація – найважливіша функція менеджменту / А.І. Кредісов, Є.Г. Панченко, В.А. Кредісов // Економіка ринкових відносин. – 2008. – № 2(2). – С. 126-152.

4. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М. : Изд-во ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
5. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики / Дж.М. Кейнс. – М. : Изд-во "Эконов", 1992. – 2-ох т. – 432 с.
6. Browning M. Household Saving: Micro Theories and Micro Facts / M. Browning, A. Lusardi // Journal of Economic Literature. – 1996. – Vol. 34.
7. Paul Holtom. Shuttle Trade and New Border Regimes / Paul Holtom. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.iiss.org/publications/russian-regional-perspectives-journal>
8. Внесок транскордонного співробітництва домогосподарств у зростання новостворених малих підприємств у Західній Україні / Н.Б. Ісакова, В.Ю. Грига та ін. // Регіональна економіка. – 2007. – № 4.
9. Шевчук Л.Т. Методико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз / Л.Т. Шевчук. – Львів, 2001. – 489 с.

Тымечко І.Р. Мотивационные факторы активности субъектов пограничной торговли

Рассмотрено поведение субъектов пограничной торговли, учитывая мотивационную направленность, мотивационные диспозиции, которые составляют мотивы действий, актуализируясь в определенных ситуациях. Установлено, что в пограничной торговле задействован широкий спектр населения, участников которой можно разделить на несколько групп за мотивацией осуществления торговли: удовлетворение собственных потребностей в товарах или услугах, какие более качественные или более дешевые на смежных пограничных территориях; удовлетворение потребностей в товарах или услугах, которых нет на местном рынке; осуществление лицами торговли с целью заработка и тому подобное.

Ключевые слова: пограничная торговля, мотивация осуществления пограничной торговли.

Tymechko I.R. Motivational factors of activity of subjects of border trade

The conduct of subjects of border trade is considered in a publication, taking into account a motivational orientation, motivational dispositions which make reasons of actions, actual in certain cases. It is set that the wide spectrum of population is involved in boundary trade, the participants of which can be divided into a few groups after motivation of realization of trade: satisfaction of own requirements in commodities or services, what more high-quality or more cheap on contiguous boundary territories; satisfaction of requirements is in commodities or services which are not at the local market; realization of trade with the purpose of earnings persons and others like that.

Keywords: border trade, motivation of realization of border trade.

УДК 330.191.6

Здобувач С.В. Фомішин – Львівська КА

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розкрито тенденції розвитку форм міжнародного поділу праці в сучасному світовому господарстві. Підкреслено, що особливого масштабу таке співробітництво набуло в галузях, які породжені НТР. Встановлено, що МППІ став результатом багатогалузевого розвитку продуктивних сил, поглиблення національного суспільного поділу праці та залучення в систему світових господарських зв'язків нових національних виробництв, що спричинилося до інтернаціоналізації виробництва загалом.

Ключові слова: міжнародний поділ праці, науково-технічна революція, міжнародна спеціалізація, міжнародна кооперація.

Вступ. Кожен з елементів продуктивних сил – засоби праці, предмети праці і робоча сила – має важливе самостійне значення для визначення міжнародного виробничого профілю країни. Самостійність ця виражається в то-